

elméletek mögött ritka a személyiség aranyfedezete"). Az írói kritikák jelentőségét éppen az adta, hogy az esszészzerűen fogalmazott tanulmányok és bírálatok eleven és hiteles alkotó személyiségre utaltak. Babits, József Attila, Szabó Lőrinc, Illyés — és Vas István tanulmányainak a nagyszabású emberi személyiség is kitüntetett szerepet ad.

A kritikai gyakorlat és a személyiség eme kölcsönössége sejteti, hogy Vas István tanulmányai nem egyszerűen hideg megfontoltsággal közelednek az irodalomhoz. Költői személyiségét is csak részben határozza meg a mindent átvilágító józan értelem. Verseiben legalább ilyen szerepe van a szenvedélynek, annak a belső tűznek, amely választott eszmékért és eszményekért hevül. Egyénisége és életműve alapvető emberi választásokhoz és önkéntes elkötelezettségekhez igazodik. Ilyen kötetlék fúzi magyarságához, a magyar nyelvhez, irodalomhoz és hagyományhoz és ilyen a szocializmushoz eszményeihez, klasszikus célkitűzéseikhez. Tanulmányait is átsugározza a személyes választásból és elkötelezettségből eredő szenvedély. Nem hideg fővel itéli meg a költészetet, elfogulatlansága nem jelent közömbös „impassibilité”-t. Ellenkezőleg, gyönyörűséggel és várakozással, mint aki tudja, hogy olvasmányai életének alapvető igazságát, mindent átható sorsvállalását erősítik meg. Verseket olvasva és magyarázva, személyes kapcsolatba kerül a szöveggel és alkotójával. Nemcsak érti a verset, be is fogadja, tulajdon személyiségét gazdagítja általa. A költészet morális jelentőségének tudatában Rilke híres, általa is idézett sorát követi: „Denn da ist keine Stelle | Die dich nicht sieht: du musst dein Leben ändern”. Tudja és vallja, hogy verseket olvasva, költőket tanulmányozva változott és alakult az ő élete is.

POMOGÁTS BÉLA

A GARABONCIÁS ÍRÓJA

JUHASZ GÉZA: *Majtényi Mihály.*
Forum, Újvidék, 1978.

Majtényi Mihály úgy él az emlékezetünkben, mint a vajdasági kisember életének avatott ismerője és írói kivetítője. Tizenhét önálló kötete, számos színműve, illetve rádiójátéka, valamint a gyűjteményes kötetekben, antológiákban, folyóiratokban és a lapok irodalmi mellékleteiben megjelent rövidebb műve tanúskodik erről. Juhász Géza most arra vállalkozott, hogy felmérje ezt az írói hagyatékot, és elének állítsa az elhunyt Majtényi Mihálynak egy olyan megidézett, műveiből, a róla szóló írásokból és a jóbarátoktól szerzett információkból, no és természetesen a művek kiértékeléséből, mérlegelésből kialakított képét, amely egyúttal igazi helyére állítja irodalmunknak ezt a kimagasló, jellegzetes alakját.

Egy író arcképének megrajzolása nem könnyű feladat, különösen nem könnyű pedig akkor, ha a külső körülmények, történelmi változások is jelentős hatással vannak az írói-újságírói tevékenység kibontakoztatására. Márpedig Majtényi esetében kétségtelenül ez a helyzet. Egyrészt ugyanis lehetetlen különválasztani munkálkodásában az írói és újságírói tevékenységet, másrészt pedig a történelmi szükségszerűség valóban olyan korszakokat alakított ki az író munkásságában, amelyeket nem egyszerű dolog közös nevezőre hozni. Egy azonban bizonyos: minden pillanatnyi politika diktálta szocialista realizmuson túl, minden irodalmi divathóborttól mentesen Majtényi egészen véve megmaradt azon az úton, amelyen a húszas évek-

ben indult el, és jelentősebb és kevésbé jelentősebb kitérésekkel végül is oda jutott el, ahova már indulása mutatott.

Vitathatatlan, hogy irodalmi munkásságának főretlen alapját mindvégig a helyi szín, a Szenteleky nyomán teljesen magáévá tett és mindvégig sajátjának is vallott couleur locale elmélete alkotta. Nem igyekezett sohasem — vagy legalábbis nagyon ritkán tette ezt! — messzebb nyúlni szűkebb környezetén túl, s ha területileg megette is ezt, mint mondjuk az Ovidius száműzetését feldolgozó novellában és színműben, lényegében akkor is itt maradt, mert a téma magából írói és emberi jelleméből sugárzott ki. Majtényi Mihályra különben is jellemző, hogy elsősorban önmagából, saját élményeiből, átéléseiből és közvetlen környezetének alapos és termékeny megfigyeléséből merítette témáit, mégpedig olyan elmélyülten, hogy nem egyszer vissza is tért újra hozzájuk, hogy más színben is megvilágítsa, továbbvigye őket.

Ezzel kapcsolatban bizonyosan van valami ellentmondás abban, amikor Juhász Géza többször is arra hivatkozik, hogy Majtényi Mihály igazában a háború után érte meg teljes irodalmi kibontakozását. Ellentmond ennek éppen az a korszak, amelyet Juhász Géza is alacsonyabb szintre helyez, mint a rossz értelemben vett szocialista realizmus parancsoló megnyilatkozását. Másrészt pedig valamiképpen úgy érzem, hiányzik az írói arcképből annak alaposabb megvilágítása, hogy mi is okozta az író bizonyos mértékű háttérbe vonulását ennek a korszaknak elmúltja után. Igaz, találunk célzásokat holmi rosszindulatú ifjú bírálókatra, egészen azonban hiányzik annak a korszaknak plasztikusabb írói megvilágítása, amelynek a némileg háttérbe vonuló Majtényi is szenvedő hőse volt, nem egy más élenjáró íróval és költővel egyetemben.

Bizonyára ezzel kapcsolatos az is, hogy bár a könyv szerzője elismerésre méltó alaposággal mélyül el a könyvekben megjelent novellák, re-

gények, valamint a rádiójátékok és színművek anyagának elemzésében, valamiképpen érzésem szerint nem értékeli kellőképpen az *Erkély* című elbeszélést. Erre az értékelésre pedig tulajdonképpen nem is annyira magának az irodalmi értéknek a kidomborítása céljából volna szükség, hanem mindenekelőtt azért, hogy érzékeltesse (a megtörtént érzékeletésnél még fokozottabban érzékeltesse!), mennyire egybeforrt Majtényi irodalmi munkásságában még az annyira elítélt zsdanovi realizmus is az írói témakivételével, s amikor a háború utáni helyzet fokozatos kifejlődése következtében fölöslegessé váltak a kezdeti politikai megszorítások az irodalom terén is, Majtényi volt az *Erkély*vel tulajdonképpen az első, vagy legalábbis az első egyike, aki nagyobb megrázkódtatás nélkül szakítani tudott és szakított is az erőltetett hangvétellel. Mert — mint maga Juhász Géza is rámutat erre egy helyen — Majtényi Mihály számára a realizmussal együtt elítélt couleur locale lényegében az eredetiséget jelenti — nem egyéni, hanem tájviszonylatban. Mert ez az írói meggyőződés és törekvés éppen a más tájaktól, más környezetektől való különbözőséget helyezi előtérbe, így kívánva a színvonaltól eltekintve is valami egyéni jelleget adni témáinak és mondanivalójának, így valósítva meg vajdasági környezetben a stendhali tükör követelményét.

Talán nem értékeli megfelelően Juhász Géza Majtényi mozaikszerű műépítkezésének okait sem. Egy kissé automatikusan átveszi talán Bori Imre ezzel kapcsolatos megállapításait, sőt megjegyzi, hogy bizonyára a „szerkesztés biztonsága”, a „terjedelemmel való jó gazdálkodás” a magyarázata a sok részre, fejezetre osztottságnak. Érzésem szerint ez nem egészen így van. Majtényi köztudomásúan nem tartozott a bőbeszédű emberek közé, s bár megfigyelőképessége és emlékezőtehetsége is kiváló volt, túlságosan is takarékosan bánt a szavakkal, nem eresztette hosszú léré gondolatait, s ez a szótakarékoskodás voltaképpen

néha problémát okozott neki még a művek folyamatosságának elérése tekintetében is. Emlékszem, egyszer régen, még abban az időben, amikor a *Császár csatoráját* vetette papírra, ő maga beszélt arról, mennyire küzdenie kell az örökös megszakítások és újrakezdések elkerüléséért. Ezt tartotta alkotómunkája egyik legnagyobb problémájának. Ez azonban olyan kérdés, amelyen még hosszasan el lehetne vitatkozni, hogy vajon erénye, vagy problémája volt-e Majtényi Mihálynak az írások túlságos tagoltsága. Aminthogy nem érdemes szót vesztegetni Juhász Gézának arra a nyilvánvaló tévedésére sem, hogy Majtényi, Mihály a Naplóhoz kerülve, tulajdonképpen Fenyves Ferenc közelségébe került. Fenyves ugyanis 1935-ben meghalt, Majtényi pedig csak 1937-ben került a Naplóhoz Zomborból. Ekkor pedig már Fenyves Lajos neve mögött Szegedi Emil volt a Napló valóságos szerkesztője — Havas Károly mellett.

Az efféle jelentéktelen megjegyzésektől eltekintve, Juhász Géza valóban eleven képet állít elénk Majtényi Mihályról. És nagyon igaza van akkor, amikor nem igyekszik jobban elmélyülni abban, hogy vajon az író Majtényi pesszimista, avagy optimista volt-e. Talán még időszakok szerint sem lehet előtérbe helyezni ezt a kérdést, mert az író realista, couleur locale-ra való törekvése eleve fölöslegessé is teszi ezt a dilemmát. Majtényi ugyanis valóban a kisembert és környezetét igyekezett újra és újra megfesteni, s ebben a kisemberben és környezetében lényegében egységes egészet, valóságos szintézist alkotott az írói optimizmus és pesszimizmus, aszerint, hogy milyen téma került toll-

hegyre. Majtényi könnyed írói hangja ugyanis szinte észrevétlenül siklott át még a tragédiák felett is, mint ahogy csak hangvételében tekinthetjük humorosnak a könnyed témák elbeszélését is.

A legdicséretesebb Juhász Géza művében, hogy nem igyekszik szépíteni az írói arcképet. Az elmaradó retus azonban korántsem von le valamit Majtényi írói erényeiből, csak éppen pontosan a helyére állítja őt irodalmunkban és a magyar irodalomban általában. S ehhez a retus nélküli írói arcképhez szervesen hozzátartozik az is, amit Juhász Géza idéz könyvének végén magától Majtényi Mihálytól, az író helyét és szerepét kívánva megjelölni: „Mi voltunk az első nemzedék — hangsúlyozza —, amely már az új helyzetben, Jugoszláviában indult, s amely tudatosan vállalta a kisebbségi író szerepét és küldetését.” És hozzátartozik ehhez Juhász Géza ezt követő megállapítása is, amely szerint „Majtényi azonban nemcsak a vajdasági —jugoszláv magyar irodalom folytonosságát képviseli úgyszólván a kezdettől napjainkig, hanem a magyar irodalom legjobb hagyományait is átörököltette az utána jövőkre”.

Bizonyára megható, hogy néhány év távlatából a mesélő Majtényiről most más beszél nekünk, igyekezvén írói hagyatékát felmérni. Az idézetekből, összevetésekből, utalásokból azonban valóban kialakul egy olyan kerek kép, amelynek központjában a pipázgató Majtényi Mihály mosolyos arca fénylik, mintha éppen egy jóízű történetet mesélne megfigyelési és élményei alapján. És Juhász Géza könyvének éppen ez a fényképszerűség a legnagyobb érdeme.

KOLOZSI TIBOR